

УДК: 321.01:303.446

© Тарас Лукул
(м. Чернівці)**МЕТОДИКА ПРИКЛАДНИХ КОМПАРАТИВІСТСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ У МІСЬКИХ ГРОМАДАХ**

Стаття доводить, що порівняльні дослідження влади у локальних громадах зумовлені необхідністю пошуку концептуальних рамок, котрі дають змогу комплексно використовувати різні методи при вивченні розподілу політичної влади, виявлення факторів, що визначають критерії такого розподілу, його динаміку та результати. Аналіз прикладної порівняльної методики Дж. Уолтона та Т. Кларка дозволив обґрунтовано виокремити переважаючі типи структури влади у локальних спільнотах; при цьому відпала необхідність доводити „типовість” міста, обраного дослідниками для вивчення. Саме порівняльні дослідження сприяли, подоланню розбіжностей елітистського та плюралістичного підходу у тлумаченні природи політичної влади.

Ключові слова: компаративістика, прикладні методи, політична соціологія, локальні / міські спільноти, політична влада.

Taras Lupul. Applied Comparative Research Methods of Political Power in Urban Communities.

This article proves that comparative studies of power in local communities caused by the need to find a methodology that would qualify for comprehensive use of various methods in the study of the distribution of power. Comparative studies aimed at identifying the factors determining the distribution of power, its dynamics and results. Comparative analysis of applied methodology by J. Walton and T. Clark lets reasonably judge the prevailing power structure types and basic tendencies of its development; with no need to prove the „typical” town chosen by researchers for study. This comparative studies were supported, overcoming differences between elitistic and pluralistic approaches to the interpretations of the nature of political power.

Key words: comparative studies, applied methods, political sociology, local/urban communities, political power.

Taras Lupul. Metodologia empirică comparativă în studierea comunitățile orășenești. În articol se menționează faptul că studiile comparative în domeniul cercetării comunităților locale sunt condiționate de necesitatea căutării unor concepte care ar permite aplicarea complexă a metodelor de cercetare a divizării puterii, identificarea factorilor ce definesc criteriile unei asemenea divizări, rezultatele și dinamica acesteia. Anume dezvoltarea studiilor comparative a contribuit la depășirea divergenței dintre abordarea elisistă și pluralistă în definirea puterii politice.

Сувинте-чеие: studii comparative, metode empirice, sociologie politică, comunități locale / orășenești, putere politică.

Серед багатьох прикладних компаративістських досліджень політичної влади у міських спільнотах варто виокремити праці професора універ-

ситету штату Каліфорнія Джона Уолтона, котрі стали першими серйозними спробами узагальнити результати великої кількості проведених досліджень в різних локальних спільнотах; до нього порівняльний аналіз обмежувався кількома містами і не міг претендувати на серйозні генералізації¹. Оскільки проведення ґрунтовних досліджень одночасно у великій кількості міст практично не було можливим хоча б через те, що подібні пошуки вимагали чималих фінансових витрат і дуже великої кількості учасників, Дж. Уолтон поставив більш реальне завдання: вивчити основний пласт вже наявної емпіричної літератури і з'ясувати, якого характеру узагальнення можуть бути зроблені щодо методологічних і змістових чинників, котрі визначають характер структури влади. Він вважав, що це дозволить виробити основні напрямки і схеми порівняльного аналізу влади у міських громадах.

На момент дослідження ситуація в цій галузі політичної соціології характеризувалася тим, що єдність між дослідниками була досягнута тільки щодо розуміння важливості вивчення влади в локальних співтовариствах, а пояснення розподілу влади та їх інтерпретації істотно розрізнялися. Основні лінії розмежування формувалися у жорсткій полеміці між „плюралістами” і „елітистами”, які були зумовлені ідеологічними уподобаннями, концептуальними розбіжностями та відмінностями у методах дослідження². Аналізуючи дані емпіричних досліджень, професор Уолтон прагнув, поперше, систематизувати фактори, що зумовлюють відмінності їх результатів, і, по-друге, визначити евристичний потенціал вже наявної літератури і можливості узагальнення знання про структуру влади в різних містах³.

Предметом аналізу Уолтона стали результати 39 досліджень у 61 місті (у початковій статті – 33 дослідження в 55 містах; у додатках вчений наводить повний перелік проаналізованих ним досліджень)⁴. Тим самим науковець виключив результати неопублікованих досліджень (наприклад, дисертаційні), тексти, які не належать представникам наукового співтовариства (написані журналістами), а також роботи, присвячені хоча і близьким, але все ж іншим аспектам життєдіяльності міських спільнот (соціальної стратифікації, організації місцевого самоврядування і т.п.). Однак, Уолтон прагнув врахувати по можливості всю наявну на той момент друковану наукову літературу, оскільки вона була присвячена аспектам дослідження структури влади, то єдиною залежною змінною став „тип владної структури”. Крім того, на основі аналізу наявної в його розпорядженні літератури він виділив 21 незалежну змінну, за якою була достатня кількість інформації. Для пояснення спе-

цифіки структури влади Уолтон використовував класифікацію, що включає чотири її базових типи: 1) пірамідально-монолітний (наявність єдиної пов'язаної групи лідерів); 2) фракційний (наявність хоча б двох постійних фракцій); 3) коаліційний (нестійкі коаліції груп інтересів); 4) аморфний (відсутність будь-якого стабільного патеру лідерства). Незалежні змінні відтворюють найважливіші територіально-демографічні, економічні та політико-інституційні характеристики міст, а також інституційну приналежність дослідників і використовуваними ними методи виявлення структури влади. Територіально-демографічні змінні: регіон, розмір і зростання населення, склад населення (гомогенний – гетерогенний), рівень його інтеграції (інтегрований – розділений), тип міста (незалежний – сателіт). Соціально-економічні перемінні: рівень індустріалізації, наявність – відсутність суттєвих економічних ресурсів, економічна основа (диверсифікована – вузькоспеціалізована), наявність – відсутність значної частки економічного потенціалу, що належить не членам даного співтовариства („absentee ownership”). Інституційно-політичні змінні: тип місцевого самоврядування (мер – міські менеджери – міська рада), рівень партійного змагання, сфера впливу (публічна – приватна), численність групи лідерів, пропорція бізнесменів і представників органів влади в групі лідерів. Теоретико-методологічні: концептуальний аналіз влади, метод виявлення суб'єктів влади, дисциплінарна приналежність дослідника (соціолог – політолог). У відповідності з наявністю 21 незалежної змінної було висловлено 21 гіпотезу, котрі Дж.Уолтон розбив на дві групи: методологічні та змістовні, щодо впливу відповідних факторів на структуру влади в міських спільнотах.

Основні гіпотези методологічного порядку можна описати так:

Виявлення пірамідальної структури влади є властивою для соціологів, дослідників, які використовують репутаційний метод і котрі концептуалізують владу як контроль, домінування і концентрують фокус на приватних проблемах. Відповідно, політологи, які використовують метод прийняття рішень, визначають владу як вплив і фокусуються на публічних проблемах, і є схильними виявляти фракційну або коаліційну структуру влади.

Гіпотези змістовного порядку:

Не достатньо концентровані структури влади виникають у великих і промислово розвинених містах зі значними економічними ресурсами і високою часткою економічного потенціалу, що належить не членам цієї спільноти; швидкозростаюче соціально інтегроване гетерогенне населення, в якому спостерігається високий рівень партійної конкуренції, а система місцевого самоврядування не передбачає ключової ролі міських менеджерів. Зміни в структурі влади мають місце і вони діють у напрямку більшої дисперсії влади і, відповідно, її меншої концентрації⁵.

Які гіпотези підтвердилися, а які ні?

Гіпотези методологічного порядку в цілому підтвердилися. Зокрема, підтвердилося припущення про залежність результатів дослідження від обраного методу. На думку Дж.Уолтона, репутаційний метод дійсно має тенденцію значно частіше виявляти пірамідальну елітистську структуру влади, ніж інші⁶. Також підтвердилися і гіпотези, що стосуються залежності результатів дослідження від концептуалізації влади і фокусу у виборі проблемних сфер для виявлення її суб'єктів. Дослідження, в яких вивчення влади перебувало в основному в сфері публічно обговорюваних проблем, як правило, виявляли плюралістичну (фракційну або аморфну) структуру влади. При цьому дані виявилися більш переконливим, аніж щодо попередньої гіпотези: якщо дослідники фокусувалися лише на публічних або приватних проблемах, то вони виявляли, відповідно, плюралістичну (11 випадків проти 0) або елітистську (5 випадків проти 0) картину владних відносин; за однакової уваги до публічних і приватних проблем результати дослідження виявлялися порівнювальними (11 випадків елітизму та 17 випадків плюралізму).

Не до кінця очевидним є підтвердження гіпотези про те, що використання концепції влади як контролю (домінування) сприяє виявленню пірамідальної структури влади, тоді як визначення влади як впливу корелює з плюралістичними моделями: застосування першого підходу привело до виявлення 10 випадків пірамідальної структури влади і 11 випадків коаліційної або аморфної структури влади; при другому підході різниця більш помітна: 1 випадок пірамідальної структури влади та 7 випадків плюралістичної. Нарешті, оскільки вибір концепції влади, фокусу дослідження та методу визначення найбільш впливових акторів у 1950-1960 роках був багато в чому обумовлений професійною (дисциплінарною) приналежністю дослідника, цілком закономірно, що політологи частіше виявляли фракційну або аморфну структуру влади, ніж соціологи. Але і в цьому випадку жорсткої залежності не спостерігалось: якщо політологи зафіксували лише 8 випадків пірамідальної структури влади з 30, то соціологи навіть частіше виявляли плюралістичну структуру влади, ніж пірамідальну (16 випадків проти 15)⁷.

Емпірична перевірка гіпотез змістовного порядку дала велику варіативність результатів. Не підтвердилися гіпотези про те, що структура влади істотно залежить від пропорції бізнесменів і/або політичних лідерів серед груп лідерів: і пірамідальна, і плюралістична структура влади виникали і при лідерстві політиків, і при домінуванні бізнеселіти. Чисельність групи лідерів досить незначно позначилася на структурі влади, хоча пірамідальні структури влади дещо частіше виникали у спільнотах з невеликою кількістю лідерів. Розмір міського співтовариства суттєво не впливає на структуру влади, а гіпотеза про те, що зростання населення позитивно корелює з плюралістичною структурою влади, не тільки не підтвердилася, але і

було виявлено, що в містах із зростаючим населенням частіше виникає пірамідальна структура влади. Не отримали підтвердження гіпотези про те, що менш централізовані системи виникають в інтегрованих групах з гетерогенним населенням⁸, зауважимо, що цими двома гіпотезами висновки Дж.Уолтона у статті 1970 року, розходяться з його першими узагальненнями 1966 року⁹. Також неодноточними стали результати виявлення регіональних відмінностей, індустріалізації та економічного потенціалу. Так, наприклад, у США 60% міст з пірамідальною структурою влади були на півдні і більше 80% – на південному заході, в північно-східній і північно-центральної частинах країни структури влади були неконцентрованими. Однак, таку різницю в результатах Дж.Уолтон пояснює не територіальними відмінностями, а тим, що південні і західні міста вивчалися переважно за допомогою репутаційного методу, що, на його думку, і зумовило такі результати¹⁰. З економічних показників істотним чинником стала наявність частки власності, що належить особам, які не проживають у даній громаді, наявність якої асоціюється з менш концентрованою структурою влади. Дж.Уолтон зазначив, що така залежність несподівано виявилася значимою: тільки в двох випадках мали місце пірамідальні структури влади, тоді як у 18 випадках були виявлені плюралістичні патери влади¹¹.

Гіпотези про вплив інституційно-політичних факторів на структуру влади підтвердилися наповнину. Роль фактору партійного змагання виявилася вагомою: вищий рівень змагання між партійними організаціями, спричиняв менш концентровану структуру влади. В жодному місті з сильною партійною конкуренцією не було виявлено пірамідальної структури влади. У той же час, форма організації місцевого самоврядування виявилася несуттєвим чинником; позитивна кореляція між менеджерської формою організації місцевої влади та пірамідальною структурою влади не тільки не підтвердилася, але і виявилася, що в цьому випадку частіше виникає плюралістична структура¹².

Нарешті, підтвердилося припущення про те, що міські спільноти розвиваються в напрямку більшої дисперсії влади. Перш ніж інтерпретувати отримані результати, Дж.Уолтон висловив припущення, що „деякі результати могли стати наслідком системних дисциплінарних або методологічних упереджень (biases)”¹³. Оскільки дослідники чітко продемонстрували зв'язок між типом структури влади і методом дослідження, Дж.Уолтон спробував з'ясувати, до якої міри результати обумовлені впливом самого методу, переглядають результати виявлених залежностей, контролюють фактор методу дослідження за допомогою багатовимірної техніки та методики досліджень. Якщо статистично значущі відносини відтворюються і в умовах контролю фактору методу дослідження, то це можна вважати владними відносинами; якщо ж дані не підтверджуються, то можна зробити висновок, що на незалежну змінну спочатку вплинув фактор

методу, або дисциплінарної приналежності дослідника¹⁴. В числі факторів, які не отримали підтвердження в ході даної перевірки, – тип міста, регіон, економічні ресурси, форма місцевого самоврядування та ін.

Таким чином, якщо результати дослідження Дж.Уолтона розділити на дві групи – результати впливу методів та змістовні результати, то виявляється, що перша група переважає другу і багато гіпотез змістовного порядку не підтверджуються. Виходячи з цього американський професор робить песимістичний висновок про те, що стан досліджень у даній області „не дозволяє робити яких-небудь остаточних генералізацій щодо розподілу влади в локальних спільнотах”¹⁵. Але це, на його думку, не означає, що вивчена ним література, як і його власний аналіз, не мають сенсу: результати дослідження, в тому числі і не підтвердженні гіпотези, дозволяють зробити ряд пропозицій і рекомендацій для майбутніх досліджень влади.

Головна рекомендація Дж.Уолтона, яка згодом неодноразово відтворювалася багатьма аналітиками полягає в тому, що в дослідженнях необхідно одночасно використовувати різні методи, а самі дослідники повинні добре розуміти, що їх дисциплінарна приналежність може позначитися на результатах досліджень. Інші рекомендації Дж.Уолтона стосуються необхідності продовження дослідження ролі таких чинників, як частка економічного потенціалу осіб, які проживають за межами міста, і рівень партійної конкуренції, значимість яких була повністю підтверджена його власним аналізом. Дж.Уолтон також звернув увагу на важливість систематичного вивчення динамічних (часових) параметрів структури влади, а також взаємозв'язку місцевих публічних структур з державними інститутами більш високого порядку, що згодом також постійно зазначалося в науковій літературі. У той же час учений висловив серйозні сумніви в можливості побудови надійних генералізацій, пов'язаних з економічними і демографічними факторами¹⁶. Дещо пізніше в аналогічному дослідженні Дж.Куртиса і Дж.Петраса залежність результатів від методу дослідження та дисциплінарної приналежності була підтверджена¹⁷.

Однак, не всі фахівці погодилися з таким висновком. На думку професора Чиказького університету Т.Кларка, результати дослідження Дж.Уолтона, про зв'язок методу дослідження і рівня централізації влади в міських спільнотах, були лімітовані обмеженим набором досліджень. Т.Кларк з колегами провів аналогічне дослідження, що опиралося вже на дані по 166 містам, і не виявив істотного впливу дисциплінарної приналежності дослідника і методу дослідження на ступінь централізації влади. На думку Кларка, „різниця в отриманих результатах відображає реальні відмінності між спільнотами більше, ніж фактор дослідника і методу”¹⁸. Різниця між власними висновками та висновками Дж.Уолтона Т.Кларк пояснює тим, що в число цих 166 джерел потрапили

дослідження тих соціологів і політологів, котрі не брали участі у дебатах між елітистами і плюралістами¹⁹.

Дослідження Террі Кларка цікаве тим, що в ньому була зроблена спроба виявити структуру влади в різних спільнотах і вплив на неї різних факторів за єдиною методикою²⁰. Дослідження було проведено у 22 штатах США, у 51 місті, що розрізнялися за своїми розмірами (від 50 тис. до 750 тис. осіб), за рівнем доходів населення, освіти, інституційної структури публічної влади, активності громадських організацій та ін. При цьому до вибірки не включалися великі міста, що володіли якимись унікальними характеристиками. У дослідженні брали участь працівники Національного центру дослідження громадської думки при Чиказькому університеті (National Opinion Research Center/NORC). Використовувалися дані офіційної статистики, так і матеріали, отримані за результатами інтерв'ю. В кожному місті було опитано по 11 чоловік, які не завжди були найбільш активними учасниками, але обов'язково були знаючими інформаторами. В їх число входили: мер, керівники міських відділень партій, президент найбільш великого банку, головний редактор газети, яка має найбільший тираж, президент Торгової палати, президент асоціації адвокатів, керівник найбільшого профспілки, керівник департаменту охорони здоров'я, директор програми оновлення міста та директор фонду підтримки госпіталю²¹.

Інформація групувалася навколо чотирьох тем: оновлення міста, вибори мера, забруднення повітря і програма боротьби з бідністю. Їх вибір був обумовлений тим, що в даних сферах життєдіяльності міста брали участь різні конфігурації акторів, між якими виникали різноманітні відносини. Безпосередня мета дослідження – виявити структуру прийняття рішень у локальних громадах шляхом порівняння патернів впливу в чотирьох різних сферах міської політики. Тут важливо зазначити, що Т.Кларк розводить структуру влади і вплив структури, що не завжди чинять інші дослідники. У його концептуальній структурі „владою” є потенційна здатність акторів викликати зміни в системі і розглядається через розподіл ресурсів, які можуть бути конвертовані у вплив. „Вплив” – це здійснення влади, яке спричиняє зміни в системі. Влада, здійснювана через вплив, може бути реалізована в конкретному „рішенні”, тобто „вибір з наявних альтернативних цілей”. „Структура влади” є „типичним (patterned) розподілом влади в соціальній системі”; вона характеризує здатність акторів викликати зміни в цій соціальній системі. „Структура впливу” – це „типичний розподіл впливу в соціальній системі”²². Відповідно до даних концептуальних дистинкцій Т.Кларк підкреслює відмінності в способі і характері дослідження влади і впливу: для вивчення влади необхідно з'ясувати розподіл ресурсів і потенційної здатності акторів викликати зміни в системі, в той час як вивчення структури прийняття рішень слід здійс-

нювати через аналіз процесу впливу. Для цього Т.Кларк використовує „ерзац-вирішувальний метод”. Суть його полягає в тому, що визначається кількість основних акторів у кожній з чотирьох сфер прийняття рішень і ступінь їх перетину. При цьому береться до уваги їх роль на п'яти різних стадіях процесу прийняття рішень на основі інформації, отриманої з такого кола питань: 1. Хто ініціював дії з даної проблеми? 2. Хто підтримував ці дії? 3. Хто протидіяв цьому? 4. Яким був процес торгу, хто з ким домовлявся? 5. Який був результат, чия позиція перемогла?

Накладаючи класифікацію проблемних сфер на класифікацію стадій процесу прийняття рішень, Т.Кларк отримав з 20 осередків матрицю і на основі відповідних даних вивів індекс централізації для кожного досліджуваного міста. Як і в ряді інших робіт, в основі індексу централізації виявляються два найважливіших вимірювання прийняття рішень – участь (чим більше кількість акторів, що беруть участь у прийнятті рішень, тим вище ступінь децентралізації структури прийняття рішень, і навпаки) і перетин (чим менше збігаються кластери акторів у різних сферах прийняття рішень, тим вище рівень децентралізації). Індекс централізації є результатом ділення загальної кількості акторів, що беруть участь у рішеннях у різних сферах, на число сфер прийняття рішень у спільноті. Варто зауважити, що у п'яти спільнотах не було дискусій з проблем забруднення повітря, у двох – по оновленню міста і в одній – за програмою боротьби з бідністю. Якщо конкретна людина брала участь у різних сферах прийняття рішень в різних статусах (наприклад, як лідер місцевої організації і як місцевий суддя), то його участь вважалося участю двох акторів. Застосувавши дану процедуру до всіх досліджуваних спільнот (51 місто), Кларк отримав індекси централізації в діапазоні від 3,25 до 9,38²³.

Т.Кларк наводить такий приклад, прояснюючи суть процедури. Типова ситуація, яка описується дослідниками як високоцентралізована або монолітна структура: рішення ініціюється мером і підтримується міським бізнесом, в опозиції профспілки і місцева газета; превалує коаліція мера і бізнесу. Загальна кількість акторів у цій сфері прийняття рішень – 4. Якщо ці чотири актори грають аналогічні ролі в інших трьох проблемних сферах, то в цьому випадку загальна кількість акторів залишається 4, яке ділиться на число сфер прийняття рішень. Виходить, що в такому місті показник централізації буде 1, і він опиниться внизу шкали децентралізації. Інший приклад: у кожній з проблемних сфер міської політики в прийнятті рішення беруть участь 5 різних конфігурацій акторів. Загальне число акторів буде 20 і при діленні на 4 проблемні сфери рівень централізації виявляється рівним 5²⁴.

Труднощі виникли при врахуванні динаміки процесу прийняття рішень. Як співвідносити різні стадії прийняття рішень? Чи можна вважати, що

ініціація рішення більш істотна, ніж його підтримка, а наявність численної і впливової опозиції передбачає більш децентралізовану систему прийняття рішень? Кларк в цілому схильний ствердно відповісти на ці питання. Однак, він не вирішується диференціювати вагу участі на різних етапах прийняття рішень через відсутність більш-менш значимої теорії, яка обґрунтовує співвідношення значущості стадій прийняття рішень²⁵.

Результати дослідження Т.Кларк аналізує в контексті тестування основних пропозицій, сформульованих ним раніше²⁶. Основну увагу було приділено тим змінним, які склали ці теоретичні пропозиції. В силу високої кореляції змінних між собою була проведена серія процедур факторизації кластерів змінних і з кожного кластера взяли одну чи дві найбільш значущі змінні. Далі за допомогою регресійного аналізу число змінних було ще більш скорочено. У підсумку залишилося вісім незалежних змінних, що впливають на структуру прийняття рішень (багатовимірний коефіцієнт кореляції від 0,705 до 0,840) і дві змінні, що впливають на результати політичного процесу. В їх числі: чисельність населення, рівень бідності (частка населення з доходом менше 3 тис. дол.; Кларк виявив потужну кореляцію між доходом менше 3 тис. дол., освіта, здобуття якої передбачалось меншою як 5 років, часткою безробітних і часткою небілого населення. Тому даний кластер був представлений змінною доходу до 3 тис. дол.), виробнична активність (частка підприємств, на яких працювало більш як 20 осіб), економічна диверсифікація (диверсифіковані – недиверсифіковані), частка високоосвіченого населення (медіана числа років, витрачених на навчання), частка католиків у структурі міського населення, активність добровільних громадських організацій (в основі лежали дані по частці членів Ліги жінок-виборців в кожному місті), індекс реформування системи міського управління (індекс урядового реформізму/index of governmental reformism); в його основі – наявність або відсутність трьох характеристик, що асоціюються з „реформованою системою управління” – професійного міського менеджера, непартійних виборів, єдиних виборчих округів, видатки бюджету (загальна величина витрат місцевої влади на душу населення) і витрати на програми оновлення міста (сума, виділяється з місцевого і федерального бюджетів на оновлення міста на душу населення). В результаті була отримана первинна матриця кореляції цих дванадцяти змінних²⁷.

З метою тестування пропозицій та оцінки порівняльної значущості кожної змінної Т.Кларк описує співвідношення між змінними за допомогою „дорожнього аналізу”, тобто процедура презентації каузальної моделі відносин між набором різних змінних. Коефіцієнти варіюються від +1 до -1; мінус означає негативний вплив²⁸. У рамках цього аналізу він розглядає 6 змінних, що належать до демографічного складу та економічній базі міської спільноти (чисельність населення, рівень бідності,

виробнична активність, економічна диверсифікація, рівень освіти і відсоток католиків), як константи і послідовно розглядає вплив цих незалежних змінних на 5 залежних змінних, тобто на рівень активності добровільних громадських організацій, форму міського управління, структуру прийняття рішень, загальні видатки бюджету і витрати на програми оновлення міста.

Загалом результати дослідження підтвердили основне твердження Т.Кларка: чим більше горизонтальна і вертикальна диференціація в соціальній системі тим сильніше диференціація між потенційними елітами, і тим більш децентралізованою є структура прийняття рішень, яка без встановлення інтегративних механізмів призводить до менш координованих відносин між секторами і більш низького рівня результатів управління²⁹. Дана загальна формула складається з декількох складових, які також були представлені у вигляді окремих пропозицій і протестовані. Горизонтальна диференціація основних структур міської спільноти виражається у Кларка в показниках економічної диверсифікації та індексі реформування системи управління, а також асоціюється з чисельністю населення. Диференціація між елітами, хоча і не була виміряна безпосередньо, отримала відображення в показниках активності добровільних громадських організацій, яка характеризує ступінь розвитку потенційних елітних груп за межами партійних і бюрократичних структур; ці потенційні елітні групи в певний момент можуть бути активно залучені до процесу прийняття політичних рішень³⁰.

Всі вказані вище змінні використовуються Т.Кларком для формулювання набору конкретних тверджень та пропозицій щодо їх зв'язку з характером прийняття рішень в міському співтоваристві. Щодо розміру міста Кларк, як і інші дослідники, обґрунтував наступну гіпотезу: чим більша кількість жителів міста, тим більшою є децентралізована структура прийняття рішень³¹. Значимішою для Кларка є ступінь диференціації в економічній сфері. Відповідне твердження Кларк формулює так: чим більш диверсифіковані економічні структури громад, тим більшою є децентралізована структура ухвалення рішень. Вплив економічної диференціації на структуру влади в місті обґрунтовується так: диверсифікація економіки створює основу для диверсифікації ресурсів влади та формування багатьох центрів влади зі своїми конфігураціями ресурсів. У цих секторах формуються потенційні еліти, які можуть мобілізувати ресурси секторів для участі в прийнятті рішень. Потенціал окремих секторів може не реалізуватися і не сформулювати потенційні елітні групи, або ж еліти можуть не здійснювати мобілізацію відповідних секторів. Проте, в цілому диверсифікація передбачає децентралізацію і плюралізм³², але в більшості випадків емпіричного підтвердження дане твердження не отримало, в тому числі і в компаративістських дослідженнях³³. Однак, у дос-

лідженні самого Т.Кларка пропозиція повністю підтвердилася³⁴.

Диференціація у сфері публічних політичних інститутів видається менш очевидною, аніж економічна диверсифікація. Оцінюючи її за допомогою індексу реформування системи міського управління, Кларк тим самим тестує низку окремих пропозицій, пов'язаних з інституційним настроєм місцевої влади і характером муніципальних виборів. Кларк вважає, що реформована система управління повинна сприяти встановленню централізованішої системи прийняття рішень. Він пояснює це тим, що вона є не достатньо диференційованою, значно сприяє інтеграції співтовариства і фактично є єдиною підсистемою. Зокрема, вибори, в яких кандидати не асоціюються з політичними партіями („nonpartisan elections”), сприяють формуванню елітистської структури влади, оскільки вони в цілому вигідні організованішим і замознішими сегментами міського співтовариства у порівнянні з малозабезпеченими. Кларк вважає, що тут діє принаймні три фактори: 1) явка на непартійні вибори нижче, ніж на партійні в силу їх меншої ідеологічної навантаженості. У цьому випадку виграють привілейовані соціальні страти, оскільки їм потрібно менше додаткової мотивації, щоб прийти на виборчі дільниці, ніж представникам нижчих страт; 2) при непартійних виборах кандидати стають залежними від організацій бізнесу та допомоги впливових людей, оскільки не мають можливості отримати підтримку від партії; 3) за відсутності чіткої асоціації кандидата з політичною партією значення набуває контроль над ЗМІ, (а він концентрується в руках представників вищих страт), від котрих залежить можливість забезпечення кандидата необхідної інформаційною підтримкою³⁵; підтримує елітистські тенденції і структура місцевого самоврядування, в якій ключову роль відіграють призначені менеджери. Був підтверджений і зв'язок між рівнем реформованості інститутів управління і ступенем їх централізації; при цьому індекс реформованості виявився сильнішим чинником централізації з усіх факторів, представлених в його моделі³⁶.

Реформованості інститутів міського управління, в свою чергу, сильно корелює з освітнім рівнем населення: більш реформована система має місце в містах з вищим рівнем освіти. Між тим одна з пропозицій Кларка твердить: вищий освітній рівень населення – плюралістичніша структура прийняття рішень³⁷. Пояснення дуже просте: у країнах, де система освіти формує демократичні (плюралістичні) цінності, ступінь їх засвоєння безпосередньо залежить від рівня освіти. Негативна кореляція між рівнем освіти і децентралізацією, що спостерігається у первинній матриці кореляції, зникає, коли починають враховуватися інші змінні моделі (дорожній коефіцієнт). Проте результати дослідження не підтвердили цю пропозицію. Інша змінна, тісно пов'язана з освітою населення, рівень активності громадських добровільних організацій.

Відповідна пропозиція Кларка, – чим вище представленість („density”) добровільних організацій, тим більше децентралізована структура прийняття рішень³⁸, – також не була підтверджена результатами дослідження Т.Кларк виявив негативну кореляцію між рівнем активності і децентралізацією структури прийняття рішень, тоді як у каузальній моделі (дорожній коефіцієнт) співвідношення між змінними було позитивним, хоча і досить слабким. Тому Кларк не вважає, що даний фактор зовсім не впливає на структуру прийняття рішень³⁹. У цілому виявилось, що високий рівень освіти позитивно корелює як з реформуванням системи управління, так і з рівнем громадянської активності, але, якщо перший чинник стимулює централізацію системи прийняття рішень, то другий – сприяє формуванню плюралістичної структури влади⁴⁰.

Поряд з тестуванням пропозицій, що стосуються впливу різних факторів на структуру прийняття рішень, Т.Кларк розглядає і ряд інших гіпотез. Найбільший інтерес у цьому зв'язку становлять результати його дослідження управлінської ефективності прийняття рішень. Одна з п'яти загальних пропозицій Кларка (пропозиція 2) засвідчує⁴¹: централізованіша структура прийняття рішень має передбачуваніші результати прийняття рішень, і такі результати більше виражають цінності та інтереси даного сектора. Якщо структура прийняття рішень децентралізована, то ймовірно наявність значної кількості коаліцій, які можуть ініціювати і домагатися прийняття різних рішень. В цьому випадку значно важче передбачити результати процесу прийняття рішень, ніж у суспільствах з централізованішою системою прийняття рішень, де порівняно невелика кількість акторів визначає більшість основних рішень. Природно, що в останньому випадку вище ймовірність того, що рішення будуть безпосередньо відображати інтереси домінуючих акторів і сектора, який вони представляють⁴².

Однак, як і по ряду інших пропозицій, результати дослідження не підтвердили наявність позитивного зв'язку між ступенем централізації прийняття рішень і його ефективністю. Навпаки, в обох сферах прийняття рішень (загальні видатки бюджету і витрати на програми оновлення міста) результати виявилися прямо протилежними до сформульованої пропозиції. Але оскільки деякі інші дослідження⁴³ її підтверджували, Кларк вважав, що пропозиція не є помилковою; швидше вона „не є закінченою” і „може відноситися до певних типів рішень”⁴⁴. Прийняття рішень з питань фторидизації води, десеєграції шкіл та оновлення міста, на дослідження яких посилається Т.Кларк, відрізнялися від рішень, досліджуваних самим Кларком, своєю крихкістю („fragility”): у всіх цих сферах виникали великі труднощі при здійсненні прийнятих рішень, оскільки для багатьох жителів проблеми були, новими, а деякі групи продовжували боротися проти вже прийнятих рішень. Т.Кларк вважає, що в децентралізованих спільнотах не-

лика група незадоволених швидше приверне на свій бік лідерів або потенційних лідерів, ніж у централізованих, де лідери настільки сильні, що можуть проігнорувати м'яку опозицію. В неусталених питаннях активна опозиція навіть невеликої групи незадоволених може відкласти чи навіть зупинити реалізацію рішення, і слабка влада (влада, яка змушена опиратися на підтримку багатьох груп) буде мати більше проблем з виконанням рішення, аніж сильніша. Тому Кларк дещо коригує свою пропозицію: ефективність прийняття рішень за „крихкими” („неусталеними”) проблемами буде вище в централізованішій системі прийняття рішень⁴⁵.

Однак, з плином часу відбувається звикання до нових програм і тем; останні стають менш крихкими, що відбивається на ефективності прийнятих рішень. У традиційних проблемах, таких як формування бюджету або прийняття програми оновлення міста, компроміс зазвичай приведе не до патових ситуацій (як в неусталених проблемах), а до модифікації і подальшого розвитку прийнятих програм. Багато груп прагнуть використовувати рішення в даних сферах у своїх інтересах, і у децентралізованих системах їх вплив буде вищим. Тому Кларк формулює і другу модифікацію даної пропозиції: ефективність прийняття рішень з усталеними проблемами в централізованій системі прийняття рішень буде нижчою⁴⁶.

Отже, результати порівняльних досліджень Уолтона і Кларка, як і результати досліджень інших представників політичної науки і соціології, виявилися неоднозначними: якісь пропозиції були підтвержені, якісь ні. Що робити в тих випадках, коли гіпотези не підтверджуються? Можливим є скорегувати деякі пропозиції, а щодо низки інших необхідна активніша перевірка. У цьому зв'язку науковий інтерес представляють спроби узагальнити проведення порівняльних досліджень з найбільш значущих чинників. Тому цілком можна припустити, що стан досліджень у даній галузі не дозволяє робити яких-небудь остаточних висновків. При цьому слід визнати, що, незважаючи на невизначеність результатів, спроби пошуку та систематизації факторів, що визначають структуру влади у міських громадах, мають вагомий науковий сенс.

¹ Walton J. Substance and Artifact: The Current Status of Research on Community Power Structure // *American Journal of Sociology*. – 1966. – Vol.71., №4. – P. 430-438; Walton J. The Vertical Axis of Community Organization and the Structure of Power // *Social Science Quarterly*. – 1967. – Vol.48., № 3. – P. 353-368; Walton J. Differential Patterns of Community Power Structure: An Explanation Based on Interdependence // *Community Structure and Decision-Making: Comparative Analyses* / ed. by T.N. Clark. San Francisco: Chandler, 1968. – P. 441-459.

² Ледяев В. Социология власти. Теория и опыт эмпирического исследования власти в городских

сообществах. – М: Издательский дом Высшей школы экономики, 2012. – С.317.

³Walton J. A Systematic Survey of Community Power Research // *The Structure of Power* / ed. by M. Aiken, P.E. Mott. – N.Y.: Random House, 1970. – P. 443.

⁴ Ibid. – P. 454-455.

⁵ Ibid. – P. 444-445; 455.

⁶ Ibid. – P. 452.

⁷ Ibid. – P. 446, 452.

⁸ Ibid. – P. 446-448, 453.

⁹ Walton J. Substance and Artifact... – P: 437-438.

¹⁰ Walton J. A Systematic Survey... – P. 447-448, 453.

¹¹ Walton J. Substance and Artifact... – P. 449-450, 452.

¹² Ibid. – P. 449-448, 452-453.

¹³ Walton J. Substance and Artifact... – P. 450.

¹⁴ Walton J. Systematic Survey... – P. 452-453.

¹⁵ Ibid. – P. 453.

¹⁶ Ibid. – P. 453-454.

¹⁷ Curtis J., Petras J. Community Power, Power Studies and the Sociology of Knowledge // *Human Organization*. – 1970. – Vol. 29, № 3. – P. 204-218.

¹⁸ Clark T. Community Power and Decision-Making: A Trend Report and Bibliography. Prepared for International Sociological Association under the Auspices of the International Committee for Social Science Information and Documentation // *Current Sociology*. – 1972. – Vol. 20, №2. – P.51.

¹⁹ Clark T., Kornblum W., Bloom H., Tobias S. Discipline, Method, Community Structure, and Decision-Making: The Role and Limitations of the Sociology of Knowledge // *The American Sociologist*. – 1968, Vol. 3, № 3. – P. 214-217.

²⁰ Clark T. Community Structure, Decision-Making, Budget Expenditures and Urban Renewal in 51 American Communities // *American Sociological Review*. – 1968. – Vol. 33, № 4. – P. 576-593.

²¹ Ibid. – P. 579.

²² Clark T. The Concept of Power 11 Community Structure and Decision-making: Comparative Analyses / ed. by T.N. Clark. – San Francisco: Chandler, 1968. – P. 45-47.

²³ Clark T. Community Structure, Decision-Making, Budget Expenditures and Urban Renewal in 51 American Communities // *American Sociological Review*. – 1968. – Vol. 33, №.4. – P. 580.

²⁴ Ibid. – P. 580.

²⁵ Ibid.

²⁶ Clark T. Community Structure and Decision-Making // *Community Structure and Decision-making: Comparative Analyses* / ed. by T.N. Clark. – San Francisco: Chandler, 1968. – P. 91-126.

²⁷ Ibid. – P. 582-583

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid. – P. 92; Clark T. Community Structure, Decision-Making, Budget Expenditures and Urban Renewal in 51 American Communities // *American*

Sociological Review. – 1968. – Vol. 33, № 4. – P. 581-582, 591.

³⁰ Ibid. – P. 591.

³¹ Ibid. – P. 585; Clark T. Community Structure and Decision-Making... – P.97.

³² Clark T. Community Structure and Decision-Making... – P: 92-93; Aiken M. The Distribution of Community Power: Structural Bases and Social Consequences // The Structure of Power / ed. by M.Aiken, P.E. Mott. – N.Y.: Random House, 1970. – P. 498.

³³ Gilbert C Community Power and Decision-Making: a Quantitative Examination of Previous Research // Community Power Structure and Decision-Making: Comparative Analysis / ed. by T.N. Clark. – San Francisco: Chandler Publishing Company, 1968. – P. 152-153.

³⁴ Clark T. Community Structure, Decision-Making, Budget Expenditures... – P. 586.

³⁵ Clark T. Community Structure and Decision-Making... – P. 108-109

³⁶ Ibid. – P. 586.

³⁷ Ibid. – P. 119.

³⁸ Ibid. – P. 115.

³⁹ Clark T.N. Community Structure, Decision-Making, Budget Expenditures... – P. 591.

⁴⁰ Ibid. – P. 586

⁴¹ Clark T. Community Structure and Decision-Making... – P. 122-123.

⁴² Ibid. – P. 94.

⁴³ Hawley A.H. Community Power and Urban Renewal Success // Community Structure and Decision-Making: Comparative Analyses / ed. by T. Clark. – San Francisco: Chandler, 1968. – P. 393-406; Gamson W.A. Rancorous Conflict in Community Politics // American Sociological Review. – 1966. – Vol. 31., №1. – P. 71-81; Rosenthal D., Crain R. Structure and Values in Local Political Systems: The Case of Fluoridation Decisions // Community Structure and Decision-Making: Comparative Analyses / ed. by T.N. Clark. – San Francisco: Chandler, 1968. – P. 215-242.

⁴⁴ Clark T. Community Structure, Decision-Making, Budget Expenditures... – P. 587

⁴⁵ Ibid. – P. 588.

⁴⁶ Ibid.